

Suudi Arabistan'ın Varoluşsal Krizi

Kasım ayı başında Suudi Arabistan, Ortadoğu'da pek alışık olunmayan büyük bir yolsuzluk operasyonu ile tüm dünya kamuoyunu şaşırttı. Söz konusu operasyonda 4 eski bakan, 12 prens ve çok sayıda görevli gözaltına alındı. Oldukça dikkat çeken bu operasyon, aslında bölgeyi ve özellikle Krallığı takip edenler açısından sürpriz değildi. Zira ülke bir süredir büyük reform ve değişikliklere sahne oluyordu.

Arap Baharı ile birlikte Suriye, Mısır ve Yemen'deki krizler Suud'u her yönüyle etkiledi. Suud, ekonomiden siyasete, dinden güvenliğe kadar bu süreçten en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmekte. Kral Selman'ın oğlu Muhammed b. Selman'ın teamül dışı yükselişi, Veliht Prens Muhammed b. Nayif'in görevden azledilmesi, Bahreyn'deki Şii ayaklanmasına yapılan sert müdahale ve insan hakları ihlalleri, Yemen savaşındaki başarısızlık, Katar krizindeki çıkmaz, kadınlara ehliyet verilmesi, çok sayıda ulema ve iş adamının tutuklanması, devam eden bu sürecin bir parçasıdır. Dolayısıyla son operasyonların aslında yolsuzlukla mücadele için yapıldığını söylemek bu noktada pek de mümkün değildir. Diğer yandan söz konusu gelişmeler ve süreci sadece aile içindeki çekişme ile izah etmek de yeterli olmayacaktır. Elbette hanedan içi gerilim, Suudi Arabistan'daki olayların bir yanını oluştursa da olayların gelişim süreci ve seyri daha büyük bölgesel bir planın parçası olarak görülebilir.

Bu noktada, oldukça kapalı bir sisteme sahip olan Suudi Arabistan ile ilgili yapılan değerlendirme ve analizlere her zaman ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini, zira ülkedeki aile içi ilişkileri tüm açıklığıyla bilmenin oldukça zor olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Ayrıca geniş Kraliyet ailesi içindeki fraksiyonlar, uluslararası arenada farklı lobi ve çıkar gruplarıyla iç içe geçmiş karmaşık ilişkilere sahiptir. Kısaca, Suud ile ilgili yayınlanan verilerin güvenliği ve sahilliği oldukça sıkıntılıdır; zira hâlihazırda değişik gruplar arasında medya ve özellikle sosyal medyadaki savaş hiç olmadığı kadar kutuplaşmış durumdadır.

Muhammed b. Selman ve Hanedan İçi Çekişme

Hanedan içi kavgalar krizin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Kral Abdullah döneminde hâkimiyetleri sarsılan Sudayriler, Kral Selman ile birlikte tekrar yönetimde hâkim olmuş; ancak bu defa da kendi içlerinde çekişmeye başlamıştır. Kral Selman'ın oğlu Veliht Prens Muhammed, ABD'nin ve İsrail'in de desteğini alarak Suud ailesi içindeki gücünü pekiştirmektedir. Son operasyonda Sudayrilerden olmayan eski Kral Abdullah'ın güçlü oğulları Mutab ve Turki gözaltına alınmıştır. Ancak gözaltına alınan prensler arasında Sudayrilere mensup olanlar da vardır. 2015 yılında Kral Abdullah'ın vefatı ile ülkede açığa çıkan iktidar kavgaları ve beraberinde gelen istikrarsızlık, Suudi Arabistan'da istikrarlı ve stabil bir yönetim arayışı içinde olan ABD tarafından rahatsızlık verici bir süreç olarak değerlendirilmiştir.

2015 yılından itibaren Suud içindeki yükselişle dikkat çeken Muhammed b. Selman, içeride resmî ulema ile ilişkilerini geliştirerek müesses Vehhabi dinî otoritesiyle oldukça yakın iş birlikleri kurabilmiştir. Kendisi, gözaltına alınan birçok presten farklı olarak eğitimini Suudi Arabistan'da tamamlamıştır. Dolayısıyla Suudi iç kamuoyunda ülke dışında okumuş ve gösterişe düşkün diğer prenslerden farklı olarak muhafazakâr bir şahsiyet olarak tanınmaktadır.

Kral Selman'ın Suudi toplumuna sunduğu en önemli projesi "2030 Vizyonu" olarak ilan edilen ve toplumsal ve ekonomik reformlar öngören projedir. Bu proje, petrol gelirlerinin yanı sıra başta turizm olmak üzere ülkedeki gelir kaynaklarını çeşitlendirmeye yönelik iktisadi birtakım hedefler içermektedir. Ancak bu proje bazı çevrelerce bin Selman'ın Suudi plajlarını yabancı turistlere açmayı düşündüğü şeklinde değerlendirilmiştir. Suudi Arabistan'ın toplumsal ve kültürel yapısına ciddi zarar vereceği düşüncesiyle bu plana muhalefet eden başta âlimler olmak üzere muhafazakâr düşünür ve gazeteciler, hâlihazırda karşı bir kampanyaya maruz kalmış durumdadır.

Suudi Arabistan'da gündemdeki en önemli iddia, Kral Selman'ın oğlu adına tahttan feragat edeceği meselesidir. Kritik bir gelişme olarak bakılan bu adım, Suudi toplumunda farklı tepkilere yol açmaktadır. Daha liberal bir ortamı destekleyen isimler bu değişikliğe olumlu bakarken ülkedeki muhafazakâr isimler Prens Muhammed b. Selman'ın çok tecrübesiz olmasından ötürü ülkeye zarar vereceğini savunmaktadır. Eğitimi ülke içinde tamamlayan ve resmî ulema ile arasını iyi tutan bin Selman'ın gizlice İsrail'i ziyaret ettiği iddiaları ve Trump'la çok yakın ilişkiler içinde olması da toplumdaki kuşku arttırmıştır.^[1] Bin Selman'ın dış politika yaklaşımının mezhepçilikten pan-Arap politikalara kaydığı gözlemlenmektedir.

Kral Selman'ın yapmaya niyetlendiği sosyal ve ekonomik reformları hayata geçirebilmesi, her ne kadar birçok muhalif aydın ve âlim tutuklanmış olsa da, Suudi toplumsal şartları açısından kolay olmayacaktır. Ayrıca reformların yapısı ve değişiklik vaatlerinin kapsamlı bir toplumsal ihya ve reform veya genel bir zihniyet değişiminden ziyade yüzeysel ve sathi oldukları da göze çarpmaktadır.

Krizin Uluslararası ve Sosyal Boyutu

Suudi Arabistan'da yaşananları hanedan içi çatışma ve çekişmeyi de aşan bir sürecin parçası olarak görmek gerekmektedir. Şu bir gerçektir ki, statükocu Suudi Arabistan artık hiçbir zaman eskisi gibi olmayacaktır. Belki karar alıcıların da farkında olmadan attıkları birtakım adımlar, Suudi Arabistan'da geri dönülemez bir sürece girildiğini ispatlamaktadır. Suudi devletinin kuruluşundan itibaren gerek iç dengeler gerekse ülke bütünlüğü bakımından ilk defa bu kadar derin bir krizin içinde olduğunu söylemek mümkündür. Zira her zaman uluslararası güçlerle iyi geçinmeyi bilen Krallık, bu sefer âdeta kendi eliyle Pandora'nın kutusunu açmış görünmektedir.

Son dönemde Suud, bir yanda İhvan gibi yönetimlerden çekinirken diğer yanda Yemen'de doğrudan askerî operasyonlar başlatarak bölgesindeki ülkelerde rejim değişikliklerini desteklemiştir. Bütün bu gelişmeler ise Suudi Arabistan'ı doğrudan etkilemeye ve kısa zaman içinde iç kamuoyunu meşgul etmeye başlamıştır.

Düşen petrol fiyatlarının da etkisiyle ülke ekonomik olarak oldukça sıkıntılı bir sürece girmiş; küçük ve orta büyüklükteki şirketlerin harcamaları ve yatırımları büyük oranda durmuştur. Lüks ve bol harcama yapmaya alışık olan Suudi vatandaşları ülkedeki siyasi çekişmeler ve güvenlik endişelerinden dolayı harcamalarını azaltmaya başlamıştır. Özellikle ABD'nin başına Trump'ın gelmesi ve Suudi Arabistan'a yönelik Amerikan tutumunun belirsizliği sebebiyle de harcamalar, tüketim ve yatırımlar oldukça daralmıştır. Kısacası, Suudi Arabistan vatandaşlarında genel bir endişe hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemsel daralmayla birlikte özellikle gençler arasında işsizlik artmıştır. Bu durum, doğrudan ekonomik alım gücüne yansyarak Türkiye gibi ülkelere ihracat yapan şirketleri olumsuz etkilemiştir. Makro düzeyde ise Yemen savaşı, Bahreyn'deki aktiviteler, Suriye, Lübnan ve Irak'taki gruplara yapılan nakdi yardımlar ve Katar ile girişilen medyatik prestij savaşı, ülke için büyük mali yük oluşturmaya başlamıştır.

Ekonomik daralmanın yanı sıra doğu vilayetlerindeki Şii nüfusun isyanları, ülkedeki bir diğer ciddi problem alanı olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Yemen savaşı ile birlikte artan gerginlik ve sıcak çatışmalar, ülke kaynaklarının güvenlik harcamalarına yönlendirilmesine sebep olmuştur. Bu ise hem ekonomiyi hem de ülkenin güvenlik ve huzurunu etkilemektedir. Üstelik ülkenin doğusundaki ekonomik kaynakların büyük bölümünü oluşturan ARAMCO bölgesinde de büyük sıkıntılar baş göstermiş durumdadır. ABD, tamamen kendi yönetiminde ve kontrolünde bulunan bu bölgedeki vatandaşları rahatsız ederek buradaki havayı giderek daha da gerginleştirmektedir. Önümüzdeki günlerde ABD'nin eğitimden güvenliğe kadar kendi kontrolü altında tuttuğu bölgeyle ilgili yeni adımlar atması sürpriz olmayacaktır.

Coğrafi bütünlüğün sağlanmasının zor olduğu Suudi Krallığı'nda başta Necran, Cizan, Hicaz, Hasa, Asir ve Katif bölgeleri olmak üzere farklı mezhebî, siyasal, kabilevi ve ailevi ilişkilerden kaynaklanan sorunlar, hızlı bir şekilde önlem alınmazsa çok daha büyük hasarlara sebep olabilecektir. Zira Şii nüfusun yoğun olarak yaşadığı ülkenin doğu bölgelerinde zaman zaman silahlı çatışmalara varan bir durum söz konusu olmaktadır. Aksi takdirde hanedan içi çekişme ortamında siyasal birliğin, dolayısıyla toprak bütünlüğünün sağlanması daha da güç olacaktır. Üstelik Yemen sınırında etkili olan İran destekli Husilerin hâkim olduğu bir coğrafyada, tıpkı Türkiye'nin 40 yıldır doğu sınırlarında uğraştırdığı gibi, Suudi Arabistan'ın da benzer bir süreç içerisinde çekilmesi söz konusu olabilir.

Sonuç olarak özellikle yakın zamanda 15 Temmuz darbe girişimi gibi bir kalkışmayı bertaraf eden Türkiye kadar siyasal, kültürel ve akademik anlamda bilinçli bir çevreye sahip olmaması, Suud'un en büyük dezavantajı olabilir. Ülkenin sivil toplum kuruluşları, işlevsel bir meclisi ve siyasal partilerinin olmayışı, bazı ciddi dezavantajlara sebep olmaktadır. Başka bir deyişle bu noktada Suudi Arabistan, güçlü bir lidere ve siyasal bir kültüre sahip olan Türkiye kadar şanslı olmayabilir. Suudi Arabistan toplumunun üretkenliğinden, harp imkânlarından, iş yapma kodlarına kadar tamamen farklı ve kendine has özelliklere sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Ülkede coğrafi ve siyasal bütünlük kolayca kırılabilir bir yapıdadır; ayrıca ittifak içinde olduğu ve

güvendiği müttefiklerinin teşvikleri ile Suud'daki hanedan içi kavganın daha da sıkıntılı bir hale gelmesi ihtimali yüksektir.

Savaş Aden Körfezine Taşınıyor

Aden Körfezi dünya ticareti açısından çok önemli bir konuma sahiptir. Geçmişte olduğu gibi bugün de Çin, Hindistan ve diğer Güneydoğu Asya ülkelerinde üretilen malların deniz yoluyla Avrupa'ya taşınmasında Süveyş Kanalı ve Cebelitarık gibi dünya ticaretinin önemli güzergâhlarından biridir. Aden Körfezi aynı zamanda bölgenin güvenliği ve askerî araçların güvenli geçişi açısından da büyük öneme sahiptir. Arapça Babu'l-Mendep "kapı" anlamına gelen geçit, her zaman jeostratejik olarak büyük güçlerin mücadele alanı olagelmıştır.

DAEŞ'e karşı verilen mücadelenin sonuna yaklaşıması ve harap edilen Suriye ve Irak gibi ülkelerin ekonomik kaynaklarının büyük ölçüde ele geçirilmesi ardından, Yemen'de olduğu gibi savaşın yavaş yavaş Aden Körfezi'ne yönleneceği tahmininde bulunmak yanlış olmayacaktır. Zira başta Çin olmak üzere Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, ABD, Fransa, İngiltere ve İran'ın bölgedeki askerî varlıklarını ciddi anlamda arttırdıkları görülmektedir. Bir yanda Cibuti, Somali, Eritre, Etiyopya ve Mısır; diğer yanda Suudi Arabistan, Lübnan ve Yemen'deki askerî üsler ve askerî alanlar hiç olmadığı kadar artmış durumdadır. Çin haber ajansı Şinhua'nın haziran ayında yayınladığı bir haberde Çin askerlerinin yurt dışında yerleştikleri ilk askerî üssün Cibuti'de olduğu açıklanmıştı.

Suudi Arabistan'daki gelişmeler, Ortadoğu'nun doğu bölgesinin yeniden dizayn edilmesi ve bölgesel aktörler arasında büyük bir kargaşanın yaşanması ihtimali ile alakalıdır. Suudi Arabistan'da bu kadar hızlı ve baş döndürücü gelişmelerin yaşanıyor olması, özellikle de ABD Başkanı Trump'ın desteğiyle hanedanın başına tecrübesiz bir ismin geçmesi, bölgesel aktörleri çatıştırmamanın bir parçası olarak görülebilir. Bir yandan İran'la anlaşmak, diğer yandan Suudi Arabistan'ı kışkırtmak suretiyle Aden Körfezi'nde yeni kriz ve çatışmalar yaşanması teşvik edilmektedir.

Suudi Arabistan ilerleyen süreçte yeni gelişmelerle gündemde olmaya devam edecektir. Ülkenin önemli ve dokunulmaz isimleri tarafından radikal çıkışlar yapılması, Suudi Arabistan için sürpriz olmayacaktır. Bununla birlikte bütün bu ayrıntılar ve zihin karıştıran gelişmeler bir yana, söz konusu olayların bir sürecin parçası olduğunu ve bu sürecin de bu tutuklamalarla başlamadığını belirtmek gerekir. Nitekim daha önce saygın ulema ve iş adamları tutuklanmış; Katar krizi gibi suni olaylar çıkarılmıştı. Buradaki en önemli noktalardan biri, Suudi Arabistan'ın artık sadece bir iç çatışma veya ihtilaf yaşamadığı, ayrıca ciddi değişim ve risklerle de karşı karşıya olduğudur. Üstelik yöneticilerin yaptığı bazı manevralar, devletin kuruluş teminatı olan Vehhabi-Suudi ortaklığına zarar vermek pahasına yapılmaktadır.

Trump yönetimindeki ABD ile yakınlaşan Suudi Arabistan, çok yakın bir gelecekte büyük hayal kırıklığına uğrayabilir. Zira Trump ile yakınlaşan Kral Selman ve ailesinin tasarruflarının boşa çıkma ihtimali oldukça yüksek. ABD, Obama döneminde İran'la açık bir şekilde yakınlaşmaya gitmiştir. Gerçekleştirilen müzakereler sonucunda İran ile yapılan anlaşma, Trump döneminde ertelense dahi, ABD'nin bölgedeki uzun vadeli politikaları muhtemelen değiştirmeyecektir. Üstelik Amerikan Kongre'sinde Kraliyet ailesi mensuplarının da yargılanmasına izin veren "11 Eylül Yasası" ciddi bir tehdit unsuru olarak beklemektedir. Kral Selman ve oğlu her ne kadar Trump yönetimine güvense de ilişkilerin bu durumu uzun vadede uluslararası mutabakatla gerçekleştirilen 5+1 nükleer anlaşması, ABD'nin İran ile yakınlaşma sürecini etkilemeyecektir. Başka bir ifadeyle Trump'ın Suudi yönetimine olan tüm desteğine rağmen, Kongre ve Dışişleri Bakanlığı'nın dış politikada karar alıcı ve etkili kurumlarının İran'ı sistem içine çekme projeleri uzun vadede değişmeyecektir. Bu da Suudi Arabistan'ın beklenti ve planlarının gerçekleşmeme ihtimalini arttırmaktadır.

Obama'nın İran, Trump'ın ise Suudi Arabistan ile yakınlaşmaları ve buna göre söz konusu ülkelerin birbirlerine saldırmaları da aslında Suudi Arabistan'ın geleceği ile ilgili pek bir şeyi değiştirmeyecektir.

Açıkça söylemek gerekirse, Suudi Arabistan bugün hem korku hem reform arasında sıkışmış durumda, varoluşsal bir mücadele içindedir. Dolayısıyla Krallık hiç olmadığı kadar tecrübe ve bilgi birikimine ihtiyaç duymasına rağmen, uzun zaman ülke yönetiminin çeşitli kademelerinde görev alan insanların azledilmesi, ülke için ciddi sonuçların doğmasına sebep olacaktır.

Nihai olarak Suudi Arabistan'daki bu gelişmelerin İslam dünyası açısından nasıl bir netice getireceği,

istikrarsız ve kargaşa içinde bir Suudi Arabistan'ın yeni bir Irak veya Suriye olup olmayacağı ve İslam dünyasının bu durumdan nasıl etkileneceği, önümüzdeki günleri meşgul edecek sorulması gereken esas sorulardır.

[1] Omer Hamdah, "Suudi Arabistan'da Büyük Değişim ve Ulemanın Tutuklanması", Eylül 2017, İNSAMER, http://insamer.com/tr/suudi-arabistanda-buyuk-degisim-ve-ulemanin-tutuklanmasi_829.html